

O ZRODU ČESKOSLOVENSKO-POLSKÉHO SPOJENECKÉHO SVAZKU

Květa Kořalková

Vztahy mezi dvěma sousedními státy jsou vždy nejen určovány řadou faktorů, které odrážejí politické rozhodování odpovědných činitelů v obou státech, ale jsou i silně ovlivňovány geografickou polohou, historickými tradicemi, dosaženým stupněm ekonomického, politického a kulturního vývoje na obou stranách, v neposlední řadě i širší mezinárodní konstelací, tedy i sousedy těchto států. Prosazování zásad přátelství, nerušené spolupráce a internacionalismu je mnohem snadnější ve vztazích mezi státy, které nemají společné hranice, než mezi státy sousedními. Žádný stát si své sousedy nemůže vybírat a téměř na každé hranici bylo v nedávné i starší minulosti nahromaděno mnoho problémů, jejichž překlenutí si vyžádalo dlouhodobého úsilí, citlivého přístupu a oboustranné snahy o pochopení druhého partnera.

V tomto směru jsou úspěchy socialistických států střední a jihovýchodní Evropy, srovnáme-li je s předcházejícími desetiletími, opravdu velké a nesporné. Budování systému spojeneckých smluv v letech po druhé světové válce¹⁾ nebylo vždy záležitostí jednoduchou. Spojenecké smlouvy lidově demokratických zemí spolu nehraničících, například mezi Československem a Bulharskem, Polskem a Maďarskem, Československem a Rumunskem, zpravidla ve svých preambulích a ve slavnostních projevech státníků zdůrazňovaly, že nikdy ve vzdálenější ani blízké minulosti nebylo mezi oběma zeměmi vzájemných sporů. Většina spojeneckých smluv, zejména smlouva sovětsko-polská, polsko-československá, československo-maďarská, maďarsko-rumunská i rumunsko-bulharská, se naproti tomu ve svých úvodních částech stručněji či obsáhleji vypořádávaly s dědictvím minulosti, kdy ve vzájemných vztazích bylo mnoho hořkosti, nevraživosti i nepřátelství. Podepsání spojenecké smlouvy bylo zpravidla výsledkem složitého vývoje a širšího jednání, často ani slavnostním podpisem nebyly ještě všechny otázky dořešeny. Spojenecké smlouvy lidově demokratických zemí *přesahovaly* svým významem okruh pouhých dvoustranných vztahů, protože závazkem vzájemné pomoci se smluvní státy zabezpečovaly proti možnému útoku agresivních sil, především Německa, případně státu, který by se s ním spojil. Spojenecké smlouvy byly a jsou tedy garantem bezpečnosti spojeneckých států. Svou podstatou a dosahem byly tyto smlouvy širší, protože zahrnovaly i spolupráci hospodářskou a kulturní, a měla-li být tato spolupráce úspěšná, vyžadovala dořešení vzájemných sporů minulosti.

Československo-polské spolenectví, které bylo před dvaceti lety utvrzeno podepsáním Smlouvy o přátelství a vzájemné pomoci mezi Československou republikou a Republikou polskou 10. března 1947, se zrodilo z těžkých zkuš-

¹⁾ Srv. K. Kořalková, *Vytváření systému dvoustranných spojeneckých smluv mezi evropskými socialistickými zeměmi (1943—1949)*, Praha 1966.

ností druhé světové války. Československo i Polsko vycházely z války jako členové protihitlerovské koalice a zakládající členové Organizace spojených národů. Některé odlišnosti mezinárodního postavení obou zemí vyplývaly z toho, že polská otázka byla zdrojem neshod mezi třemi velmocemi protihitlerovské koalice, kdežto mezinárodní postavení československé vlády v čele s prezidentem Benešem bylo zejména po uzavření československo-sovětské smlouvy z 12. prosince 1943 velmi pevné. Značný mezinárodní význam i ohlas mělo usnesení československé vlády z 30. ledna 1945, jímž Československo jako druhý stát po Sovětském svazu uznávalo polskou prozatímní vládu, utvořenou na osvobozeném území, a navazovalo s ní plně diplomatické styky ještě před rozhodujícím mezinárodním jednáním tří velmocí na krymské konferenci.²⁾

Ve srovnání s obdobím mezi oběma světovými válkami nastaly ve vnitřní i zahraniční politice Polska a Československa po osvobození výrazné změny. Ve vnitropolitických zápasech různé síly a intenzity se v obou zemích upevňovalo lidové demokratické zřízení s vedoucí úlohou komunistických stran. Zahraničně politicky se obě země orientovaly v prvé řadě na společenství se Sovětským svazem. V obou státech došlo při skončení války k územním změnám, avšak v nestejném rozsahu. Československá vláda prosadila u tří velmocí protihitlerovské koalice obnovení svobodného Československa v předmnichovských hranicích. Jedinou výjimkou se stala Zakarpatská Ukrajina, která byla v důsledku tamního silného hnutí za připojení k sovětské Ukrajině postoupena na základě smlouvy z 29. června 1945 Sovětskému svazu. Naproti tomu osvobozené Polsko se utvářelo v podstatně změněných hranicích na východě, na západě i na severu. Smlouvou ze 16. srpna 1945 byly hranice mezi Sovětským svazem a Polskem definitivně stanoveny s malými odchylkami podle Curzonovy linie z prosince 1919. Polský stát získal rozsáhlé pobřeží Baltického moře a značné části Východního Pruska, zdroje mnohých agresí proti Polsku v minulosti. Západní hranice Polska byly postupimskou konferencí tří velmocí stanoveny na Odře a Lužické Nise. Polsko tím získalo bezpečné a poměrně krátké hranice s Německem, podstatně se prodloužily polské hranice s Československem.

Zkušenosti z rozpoutání druhé světové války neobyčejně posílily v řadě evropských zemí myšlenku homogenních národních států. Německé menšiny v řadě zemí se bezprostředně podílely na agresí nacistického Německa a poté na bezohledném postupu nacistů v okupovaných zemích. Požadavek odsunu německého obyvatelstva ze zemí, které byly prvními oběťmi nacistické útlačnosti, byl již v průběhu druhé světové války uznán velmocemi za oprávněný, byl schválen postupimskou konferencí a v letech 1945—1946 byl intenzivně uskutečňován. Vysídlením německého obyvatelstva z celého území nově zformovaného polského státu, včetně oblastí na východ od Odry a Nisy, byl v podstatě vyřešen problém jednolitého národního charakteru Polska. Požadavek budování nového Polska jako homogenního národního státu Poláků byl důsledně uplatňován také v polské zahraniční politice. Snahou polské vlády bylo uskutečnit co nejširší reemigraci polských vystěhovalců, kteří se stále hlásili ke svému národu, z celého světa.

Součástí politického úsilí o vytvoření jednolitého polského národního státu pro všechny Poláky byl vztah k obyvatelstvu polské národnosti v sousedním Československu. Polská vláda odmítla již v Červencovém manifestu z roku 1944 zahraniční politiku beckovské vlády, která využila mnichovské dohody k obsazení československé části Těšínska. Pokoušela se však prosadit připojení této části Těšínska k Polsku přátelskou dohodou v duchu zásady, že všichni Poláci mají žít v jednom státě. V tomto směru nebylo v roce 1945 větších rozdílů

²⁾ Srv. K. Kořalková, *Československá a polská prozatímní vláda r. 1944—1945*, Slovanský přehled, roč. 52 (1966), č. 4, str. 193—200.

mezi jednotlivými polskými politickými stranami, i když nejdůsledněji hájila tuto politiku Polská dělnická strana.

Také Československá republika se při svém osvobození snažila o zjednodušení své národnostní struktury. Košický vládní program z 5. dubna 1945 obsahoval požadavek budovat Československou republiku důsledně jako stát dvou bratrských národů, Čechů a Slováků. Vedle v podstatě již prosazeného požadavku vysídlení německé menšiny byl vytyčen požadavek odsunu maďarského obyvatelstva ze Slovenska. Otázka dalších dvou národnostních skupin v Československu, ukrajinské na východním Slovensku (i po odstoupení Zakarpatské Ukrajiny) a polské na Těšínsku, nebyla ve vládním programu řešena, ale zdůrazňované slovanské zaměření československé politiky naznačovalo zcela odlišný charakter vztahu k těmto dvěma národnostním skupinám. Všechny politické strany v Československu však trvaly na zásadě obnovení Československé republiky v předmnichovských hranicích (s výjimkou Zakarpatské Ukrajiny) a odmítaly vést jakákoliv jednání o územních přesunech v neprospekch Československa.

Právě Těšínsko, rozdělené mezi Československo a Polsko v červenci 1920, bylo ve své československé části pokládáno všemi politickými směry za integrální součást Československa. Šlo o území národnostně smíšené, avšak ještě závažnějším argumentem byla ekonomická váha této oblasti v celém československém hospodářství, zejména v porovnání se skutečností, že posunutím západních hranic získalo Polsko celou průmyslovou oblast hornoslezskou. Návrhy na připojení československé části Těšínska k Polsku nebo i na výměnu obyvatelstva nebyly pro československou vládu přijatelné, protože mohly vážně narušit hospodářské zájmy Československa. Toto stanovisko, o němž se političtí představitelé různých směrů shodli již na poradách o Košickém vládním programu v Moskvě,³⁾ nebylo změněno ani později v průběhu let 1945—1946.

Ve vztazích mezi Československem a Polskem, dvou zemí, které vyšly vítězně z druhé světové války, se vyhrortily sporné otázky, jež stály v cestě úspěšnému rozvoji přátelských styků mezi oběma státy. Přesto i v této době začaly se velmi dobře rozvíjet styky hospodářské a kulturní. Jazyková a kulturní blízkost českého, slovenského a polského národa, společné historické zkušenosti, předválečná i válečná přátelství kulturních pracovníků, vysokoškolských profesorů, účastníků národně osvobozenického boje, přátelství vybudovaná v koncentračních táborech — to vše nutně vytvářelo zdravou půdu pro navázání nových vztahů, které se ukázaly silnější než národnostní a hraniční spory. Situace na Těšínsku byla velmi složitá a v polském tisku se často objevovaly stížnosti na postup československých úřadů, ale ani v článcích tohoto druhu nechybělo někdy objektivní hodnocení a zdůrazňování kladných momentů vzájemných vztahů.⁴⁾

V červnu 1945 se nebezpečně vyhrortila situace v oblasti českého a polského Těšínska a obě vlády se obrátily na Sovětský svaz se žádostí o zprostředko-

³⁾ K tomu srv. zápis ze schůze představitelů čtyř politických stran v Moskvě 22. března 1945. *Cesta ke Květnu. Vznik lidové demokracie v Československu*, sv. 1, Praha 1965, str. 402—404.

⁴⁾ „Poláci v koncentračních táborech a Češi si rozuměli jako bratři. Slíbili si pomoc a Češi tento slib dodrželi. Statistice našich rodáků se vrací z Rakouska, Německa přes Čechy. České organizace jako železnice, milice, Červený kříž, sociální péče a veřejnost je privátně, z vlastní iniciativy vítají, pomáhají jim jako vlastním rodákům, dokonce více, nežli později jim mohla pomáhat jejich vlast, která po zničení nemůže mnoho dáti. Že však došlo k šovinistickým polským vystoupením, na tom mají vinu toliko Češi v úřadech a milice na Těšínsku, kteří o naší slovanské dohodě neslyšeli... Ale nezapomínejme, my jsme též vinní, my jsme v roce 1938 spolu s Hitlerem napadli Čechy v jejich kritické situaci...“ *Życie Warszawy*, 19. června 1945, vzpomínka bývalého vězně z Dachau Zbygniewa Derkacze. Cituje Archiv ministerstva zahraničních věcí v Praze, Varšava, 6126/II/45, zpráva z 21. června 1945.

vání. Setkání vládních delegací obou států však vedlo jen k tomu, že byla přednesena stanoviska bez dalších rozhodnutí. Napětí v politických vztazích mezi Polskem a Československem dále trvalo. Tisk obou států přinášel argumenty na podporu stanovisek svých vlád. S uspokojením polská i československá veřejnost přijala zprávu o nabídce polské vlády z listopadu 1945, aby byl společně prozkoumán „souhrn otázek hraničních, politických, hospodářských, kulturních a jiných“.⁵⁾ Československá vláda souhlasila s přátelskou nabídkou a navrhla, aby stranou byly ponechány otázky, kde stanoviska nejsou shodná.

Mezitím představitelé československé i polské vlády při různých příležitostech znovu odůvodňovali své stanovisko. Předseda polské vlády Edward Osóbka-Morawski se v projevu k aktivu Polské socialistické strany v Bydhošti poměrně obsírně věnoval sporným problémům: „Těšínská otázka je stále starostí vlády. Pokusy o dohodu, učiněné v této věci, byly bezvýsledné. Nepodařilo se vyřídit spor o tuto starou piastowskou zemi. Věříme, že tak jako nebyly „svatými“ naše hranice na východě, mohou být změněny i hranice na jihu. Vláda si přeje dohody s ČSR, která však nechce ani slyšet o žádných změnách hraničních a trvá na stanovisku, že nemají být dělány žádné změny proti předmnichovskému stavu.“⁶⁾

Na vyžádání poslanců různých československých politických stran podal ministr zahraničních věcí Jan Masaryk 20. prosince 1945 výklad o některých sporných otázkách v zahraničně politickém výboru Prozatímního národního shromáždění. Uváděl příklady, jak katovický rozhlas svými protičeskoslovenskými relacemi zneklidňoval polské obyvatelstvo na Těšínsku, upozorňoval na protičeskoslovenské letáky rozšiřované na Karvinsku a Třinecku aj. Podle Masarykova výkladu ohlásila československá vláda oficiálně nárok na některé pohraniční kraje s českým živlem (Kladsko, Hlubčicko a Ratibořsko) a se slovenským obyvatelstvem (Horní Orava a Spiš).⁷⁾ Předseda polské vlády v expozé v Zemské národní radě 29. prosince 1945 pokládal tento postoj československé vlády za chybu: „Nechceme ukřivdit bratrskému československému národu, chceme jen jednou provždy urovnat všechny problémy, které nás zajímají, v tom i otázku Zaolží, na zásadách přátelského porozumění, spravedlnosti a sebeurčení národů.“⁸⁾

Smířlivé a kladné hlasy předních polských listů v listopadu a prosinci 1945 vůči Československu vyjadřovaly úsilí stavět do popředí především takové otázky, které obě země spojovaly. Zprávy československého vyslance ve Varšavě upozorňovaly na velký článek, který katovická Trybuna Robotnicza uveřejnila 21. listopadu o bilanci Fierlingerovy vlády, nebo na úvodník Życie Warszawy z 25. listopadu, v němž bylo československé znárodnění průmyslu dáváno za vzor Polsku.⁹⁾ Deník Polské socialistické strany Robotnik přinesl 7. prosince 1945 článek *O metodách dorozumění s Československem*, který byl kritický vůči některým protičeskoslovenským výpadům části polského tisku a katovického rozhlasu a připomínal, že jednat se musí nejen o těch otázkách, jež za sporné pokládá Polsko, nýbrž i o těch, jež jsou sporné pro československou vládu.¹⁰⁾ Přátelské tóny zaznívaly z noty československé vlády ze 4. ledna 1946, kterou ministr Jan Masaryk odevzdal polskému vyslanci v Praze Stefanu Wierbłowskiemu na polský návrh k jednání vládních delegací. Česko-

⁵⁾ *Zbiór dokumentów* (Varšava), č. 1, leden 1946, str. 34–35.

⁶⁾ *Ilustrowany Kurjer Polski*, 21. listopadu 1945. Cituje AMZV, Varšava, 67281/II/45, zpráva z 21. listopadu 1945.

⁷⁾ Archiv Národního shromáždění v Praze, Prozatímní Národní shromáždění, krab. 19, č. 3, 20. února 1945.

⁸⁾ *Sprawozdanie Stenograficzne z posiedzeń Krajowej Rady Narodowej*, Sesja IX, Varšava 1946, str. 24–25.

⁹⁾ AMZV, Varšava, 69468/I-2, zpráva z 25. listopadu 1945.

¹⁰⁾ *Tamtéž*, 83279/II-2, příloha ke zprávě z 18. prosince 1945.

slovenská vláda uvítala tuto iniciativu jako výraz oboustranného rozhodnutí „vytvořit vztahy mezi Polskem a Československem tak, jak to vyžaduje fakt, že jde o dva sousední státy, které mají tolik společných zájmů“. Navíc československá vláda vyjádřila naději, že „při předpokládaných jednáních najde se základna pro obě strany dost pevná, aby na ní bylo možné vybudovat trvalé přátelství, politické spolenectví i nejtěsnější spolupráci hospodářskou, kulturní i jinou mezi oběma státy“.¹¹⁾ Od dodatkového protokolu k československo-sovětské smlouvě z 12. prosince 1943 to byla první oficiální zmínka o československo-polském politickém spolenectví.

Samostatná jednání vládních delegací obou zemí v Praze v druhé polovině února 1946 bylo věcné. Výsledkem práce čtyř odborných komisí — politické, hospodářské, kulturní a administrativně právní — bylo sblížení stanovisek v některých oblastech.¹²⁾ Jak se dalo očekávat, nejobtížnější jednání byla v otázkách politických a hraničních. Zatímco polská delegace nabízela částečný kompromis v tom, že by neměla námitky proti jiné hraniční úpravě (například v Kladsku), bude-li československá vláda souhlasit s připojením československé části Těšínska k Polsku, trvala československá delegace na tom, že tato část Těšínska je integrální součástí Československé republiky.¹³⁾ K dohodě v této otázce nedošlo a jednání bylo odročeno, ne však přerušeno nebo formálně uzavřeno, jak zdůraznil ministr zahraničí Jan Masaryk 8. března 1946 v Prozatímním Národním shromáždění.¹⁴⁾ Smířlivé a přátelské stanovisko k Polsku proklamovali v československém parlamentě poslanci všech politických stran.¹⁵⁾ Také komentáře představitelů polské vlády byly vcelku umírněné a upozorňovaly nejen na neshody v otázkách hraničních, nýbrž i na dosažené výsledky v oblasti hospodářské a kulturní.¹⁶⁾

Brzy poté však nastalo přiloštění politických vztahů mezi Československem a Polskem v souvislosti s tím, že československá oficiální místa se pokusila na jaře 1946 čelit polskému nároku na československou část Těšínska zdůrazněným vlastního požadavku hraničních úprav ve prospěch Československa v oblasti Kladska, Hlubčicka a Ratibořska. O tomto požadavku se již v předcházejících měsících diskutovalo mezi vedoucími představiteli politických stran při jednání o Košický vládní program,¹⁷⁾ i ve veřejnosti, ale vyhraněnou formu dostal tento požadavek v memorandu Radě ministrů zahraničních věcí čtyř velmocí z března 1946. O československých nárocích na část bývalého území Německé říše hovořil ve Dvoře Králové 31. března 1946 také předseda vlády Zdeněk Fierlinger.¹⁸⁾ Ve dnech 17.—31. března 1946 se pod záštitou ministerstva informací konal Slezský týden, pořádaný Zemským národním výborem v Praze.¹⁹⁾

Ostrá negativní reakce polské vlády souvisela nejen s problémy vnitropolitickými, které vyvstávaly při osidlování nově získaných západních oblastí

¹¹⁾ *Zbiór dokumentów*, č. 1, leden 1946, str. 40.

¹²⁾ Podrobněji srv. K. Kořalková, *K československo-polským vztahům v letech 1945—1948*, Slovanské historické studie, Praha 1962, str. 323—326.

¹³⁾ Příznačně napsal komunistický redaktor Vilém Nový v článku „Mezi námi a Poláky“: „My se prostě Těšínska nemůžeme vzdát — a Poláci se zase nechtějí vzdát nároku na ně!“ *Nová svoboda* (Ostrava), č. 90, 14. dubna 1946.

¹⁴⁾ Těsnopisecké zprávy o schůzích Prozatímního Národního shromáždění Republiky československé, 37. schůze, 6. března 1946, str. 10.

¹⁵⁾ Tamtéž, 39. schůze, 8. března 1946.

¹⁶⁾ AMZV, Varšava, 4158/II-2, zpráva z 6. března 1946.

¹⁷⁾ *Cesta ke Květnu*, sv. 1. str. 404.

¹⁸⁾ *Právo lidu* (Praha), č. 78, 2. dubna 1946.

¹⁹⁾ Cílem této akce bylo seznámit veřejnost s historií i současností Slezska, jeho hospodářstvím i kulturou; v Praze přednášelo asi šedesát odborníků ze Slezska, vystupovaly slezské soubory aj. *Nová svoboda* (Ostrava), č. 58, 9. března 1946; č. 60, 12. března 1946.

Polska, ale byla zesilována také obavami z mezinárodně politických komplikací. Požadavek úpravy hranic Dolního Slezska vůči Československu mohl přispět k dalšímu rozvířování otázky, zda stanovení hranice na Odře a Lužické Nise postupimskou konferencí je opravdu definitivní. Polský tisk i rozhlas přinesly řadu komentářů, které odmítaly československý požadavek tím, že ve zmíněných oblastech nežije obyvatelstvo české národnosti. Polooficiální komentář k Fierlingerově projevu, uveřejněný téměř v celém polském tisku, vyslovoval pochybnosti o dobré vůli československé vlády dosáhnout přátelství a spojenectví s Polskem.²⁰⁾ Polské ministerstvo zahraničních věcí oficiálně protestovalo proti Slezskému týdnu v Praze, proti kampani v otázce Dolního Slezska aj.²¹⁾

Hrozícímu vážnému zhoršení vzájemných vztahů mezi Československem a Polskem se snažili zabránit hlavní spojenci obou zemí, Sovětský svaz a Jugoslávie. Jugoslávští vedoucí činitelé v rozhovoru s československým velvyslancem v Bělehradě projevovali pochopení v otázce československého postoje k Těšínsku, ale kriticky se stavěli k nárokům na Kladsko a především k formě postupu, kterou československá vláda zvolila svým memorandem Radě ministrů zahraničních věcí v Paříži.²²⁾ Významně — a lze říci rozhodujícím způsobem — zasáhla do československo-polských vztahů vláda sovětská. Je více než pravděpodobné, že sporné otázky se dostaly na pořad jednání vládní delegace Polska se sovětskými činiteli ve dnech 23.—26. května 1946 i jednání československé vládní delegace v Moskvě ve dnech 20.—26. července 1946. Obě delegace jednaly s J. V. Stalinem, V. M. Molotovem a dalšími vedoucími představiteli Sovětského svazu. Uveřejněné komuniké o sovětsko-polském jednání se zmiňovalo o otázkách vojenských, hospodářských, otázkách repatriace a výslovně uvádělo: „Výměna názorů na otázky, které se týkají Německa, a další otázky, které zajímají obě vlády, ukázala shodu stanovisek obou vlád.“²³⁾ Podobně také sovětsko-československá jednání se týkala otázek vojenské spolupráce, obchodní výměny, vzájemného leteckého spojení aj. Československá vládní delegace, jak je v komuniké uvedeno na čelném místě, informovala sovětskou vládu o svých návrzích pro mírovou konferenci, zejména o stanovisku k mírové smlouvě s Maďarskem. „Návrhy československé vládní delegace“, uvádělo komuniké, „setkaly se s porozuměním a souhlasem sovětské vlády.“²⁴⁾

Lze odůvodněně předpokládat, že při sovětsko-polském i sovětsko-československém jednání na nejvyšší vládní úrovni nezůstaly stranou vzájemné vztahy mezi Československem a Polskem, protože sovětské vládě jako jejich hlavnímu spojenci nemohlo být lhostejné, existují-li mezi těmito dvěma sousedními spojeneckými zeměmi nedořešené problémy. Zdá se to být potvrzeno tím, že 27. července 1946 odeslal předseda Rady ministrů SSSR J. V. Stalin československému prezidentu Benešovi osobní poselství a zároveň předsedovi vlády Klementu Gottwaldovi telegram s návrhem, aby československá vláda nejdříve uzavřela spojeneckou smlouvu s Polskem a teprve poté řešila s polskou vládou vzájemné územní požadavky. Československá vláda ani prezident Beneš neměli proti tomuto postupu zásadní námitky.

Prudký obrat v postoji polských vládních činitelů vůči Československu koncem července a počátkem srpna 1946 nasvědčuje tomu, že J. V. Stalin se s podobným návrhem obrátil také na vedoucí polské představitele, kteří rovněž

²⁰⁾ AMZV, Varšava, 62119/II-2, zpráva ze 4. dubna 1946.

²¹⁾ Československý vyslanec byl 26. března 1946 pozván na polské ministerstvo zahraničí a o několik dnů později mu byl předán aide-mémoire. AMZV, Varšava, 62119/II-2, zpráva ze 4. dubna 1946.

²²⁾ AMZV, Bělehrad, 103899/II-2, zpráva z 1. června 1946.

²³⁾ *Vnešnjaja politika Sovetskogo Sojuza*, 1946 god, Moskva 1952, str. 139.

²⁴⁾ Tamtéž, str. 154.

s jeho iniciativou souhlasili. Na tiskové konferenci ve Varšavě se vyslanec Stefan Wierbłowski obsáhle zabýval československo-polskými vztahy, které se podle jeho slov v poslední době zlepšily.²⁵⁾ Vyslanec ve Varšavě Hejret podával již v prvním týdnu srpna 1946 zprávu o „obratu“ ve vzájemných vztazích: „Vyslanec Wierbłowski rozšířil prostřednictvím úřední agentury informace o zásadní nastávající změně v československo-polských stycích, časopisy uveřejnily rozmluvu na prvních stranách. Tiskový šéf ministerstva zahraničních věcí gen. Grosz mluvil o trvalé změně v těchto vztazích, veřejnost je překvapena a nepřipravena, ale v každém případě vítá tyto zprávy se živým uspokojením.“ Stejný dojem měl vyslanec Hejret ze své rozmluvy s maršálem Rolou-Zymierskym, takže ve své zprávě psal o „nastávajícím podepsání československo-polské smlouvy“.²⁶⁾ Podobně hlásil československý dopisovatel na pařížské mírové konferenci v Paříži André Simone: „Pravděpodobně ještě během pařížských jednání bude uzavřena československá dohoda s Polskem a Francií“.²⁷⁾ Ministr zahraničí Jan Masaryk sdělil redaktoru Československé tiskové kanceláře, že předmětem nastávajících československo-polských jednání nebude otázka Těšínska nebo československých územních požadavků, ale zlepšení vzájemných vztahů.²⁸⁾

Z toho je vidět, že iniciativa sovětské vlády k překonání československo-polských rozporů v polovině roku 1946 měla velmi dobrý účinek. Přispěla k uklidnění vzájemných vztahů, pomohla ve vhodnou chvíli překonat mrtvý bod v československo-polských jednáních a přenesla těžiště těchto jednání na nejzávažnější otázky. Nová politická jednání vedená mezi představiteli československé a polské vlády ukázala, že územní otázky (Těšínsko, Kladsko, Ratibořsko) zůstávají sice bolestivým místem v československo-polských stycích, že však odkládání jejich řešení na pozdější dobu znamenalo již v druhé polovině roku 1946 oboustranné uznání faktického stavu. Bylo zřejmé, že československá vláda se nevzdá svého stanoviska v otázce Těšínska, ale současně bylo neméně jasné, že jakýkoli československý nárok na úpravu hranic v oblasti Kladska, Hlubčicka a Ratibořska je utopický v situaci, kdy se v nově získaných územích usídlilo polské obyvatelstvo přicházející z centrálních a východních oblastí země. Stále se objevovaly ojedinělé stížnosti na postup polských úřadů proti usídlení českého původu v Kladsku nebo na některá opatření československých úřadů proti polskému obyvatelstvu na Těšínsku, avšak celková situace se na podzim 1946 značně vyjasnila. Cesta k uzavření československo-polské spojenecké smlouvy byla otevřena.

Positivním odrazem tohoto vývoje byl rozmach hospodářských a kulturních styků mezi Československem a Polskem v druhé polovině roku 1946. Výměna zboží mezi oběma zeměmi se neustále rozšiřovala a přispívala na obou stranách ke konsolidaci národního hospodářství. Otevření výstavy „Československo 1938—1945“ ve Varšavě 17. října 1946 se zúčastnil předseda vlády Osóbka-Morawski společně s několika ministry; československá delegace byla zde přijata s pozorností a přátelskými sympatiemi. Výstava měla velmi kladný ohlas v polském tisku i veřejnosti,²⁹⁾ stejně tomu bylo v prosinci 1946 v Poznani, kam byla z Varšavy přenesena.³⁰⁾ Československý státní svátek 28. října 1946 byl

²⁵⁾ *Głos Ludu* (Varšava), č. 214, 6. srpna 1946; *Nová svoboda* (Ostrava), č. 181, 8. srpna 1946; *Rudé právo*, č. 182, 9. srpna 1946.

²⁶⁾ AMZV, Varšava, 146115/II-2, zpráva z 6. srpna 1946.

²⁷⁾ *Nová svoboda* (Ostrava), č. 184, 11. srpna 1946.

²⁸⁾ *Nová svoboda* (Ostrava), č. 184, 11. srpna 1946.

²⁹⁾ *Rudé právo* (Praha), č. 214, 18. října 1946; *Głos Ludu* (Varšava), č. 287, 18. října 1946; č. 294, 25. října 1946. Podrobně též *Svobodný zítřek* (Praha), č. 46, 14. listopadu 1946.

³⁰⁾ „Otevření výstavy ‚Československo 1938—1945‘ využil jsem k návštěvě Poznani,“ psal vyslanec Hejret. „Dvoudenní pobyt v tomto městě ukázal mi znovu, jak populární jest myšlenka čs.-polského sdružení v širokých kruzích polské veřejnosti. Poznaň,

v Polsku obsáhle připomínán a ve většině článků v tisku se psalo o nadcházejícím československo-polském spojeneckém svazku.³¹⁾ Některé výhrady polské vlády vůči psaní československého tisku a naopak stížnosti československého ministerstva zahraničních věcí na některé články v polském tisku³²⁾ svědčily o doznívání polemických hlasů z předcházejících měsíců, ale převažující tendence byla odlišná. Shodná stanoviska československé a polské vlády v otázce Německa, československá podpora západních hranic Polska na Odře a Lužické Nise, stejně jako společný postoj obou států v Organizaci spojených národů přispívaly k vzájemnému sblížení a byly zejména v polském tisku příznivě komentovány.

Text československo-polské spojenecké smlouvy včetně dodatkového protokolu byl již na konci roku 1946 připraven k podpisu. Dne 7. března 1947 přijela do Varšavy početná československá vládní delegace. V jejím čele byl předseda vlády Klement Gottwald, dalšími členy byli ministr zahraničí Jan Masaryk, státní tajemník Vladimír Clementis, ministr národní obrany Ludvík Svoboda, ministr průmyslu Bohumil Laušman, ministr zahraničního obchodu Hubert Ripka, ministr dopravy Ivan Pietor a ministr pošt František Hála. Členy delegace byli tedy příslušníci všech hlavních politických stran Národní fronty Čechů a Slováků a současně odpovědní činitelé pro vzájemné styky politické, vojenské, hospodářské i obchodní. Pobyt československé vládní delegace ve Varšavě nebyl pouze návštěvou k podpisu připravené spojenecké smlouvy, ale byl využit ke konkrétním jednáním o další československo-polské spolupráci v různých oblastech.

Nejvýznamnějším výsledkem návštěvy reprezentativní československé vládní delegace v Polsku byl podpis smlouvy o přátelství a vzájemné pomoci z 10. března 1947. Preambule smlouvy se odvolávala na historické zkušenosti obou sousedů Německa, zejména na zkušenosti „poslední války, která postavila oba národy před smrtelné nebezpečí“, a zařazovala společnou obranu proti obnovení německé útočnosti do souladu se zájmem udržení obecného míru a mezinárodní bezpečnosti a se zásadami Organizace spojených národů. Jednotlivé články smlouvy vyhlášovaly zásadu stálého přátelství mezi oběma státy, jež zahrnovalo také spolupráci hospodářskou a kulturní, obsahovaly ustanovení proti „útoky ze strany Německa nebo kteréhokoli jiného státu, který by se s Německem přímo nebo jakkoli jinak sdružil“, a zavazovaly neustupovat do spojenectví proti druhé smluvní straně. Dodatkový protokol určoval termíny pro dořešení územních otázek dohodou nejpozději do dvou let a zabezpečoval plnoprávný sociální a národnostní rozvoj Čechů a Slováků v Polsku a Poláků v Československu.³³⁾ Jednomyslné přijetí spojenecké smlouvy ve veřejnosti, tisku i v parlamentech obou zemí, stejně jako velký ohlas v sovětském, jugoslávském i západním tisku³⁴⁾ svědčily o tom, že smlouva z 10. března 1947 byla významným politickým činem přesahujícím rámec dvoustranných československo-polských vztahů.

kteřá vždy měla čechofilske tradice, založila si nyní odbočku Towarzystwa przyjaźni Czechosłowacko-Polskiej.“ AMZV, Varšava, 237177/II-2, zpráva z 5. prosince 1946.

³¹⁾ AMZV, Varšava, 209789/II-2, zpráva z 31. října 1946.

³²⁾ Na některé výroky v československém tisku si u vyslance Hejreta stěžoval 15. října 1946 ministr Berman a v prosinci 1946 náměstek ministra zahraničí Modzelewski. Vyslanec Hejret odevzdal podrobné upozornění s příklady protičeskoslovenských výroků v polském tisku 4. ledna 1947.

³³⁾ AMZV, L 1505; *Zbiór dokumentów*, č. 3/18, březen 1947, str. 105–109; *Dokumenty československé zahraniční politiky 1945–1960*, Praha 1960, str. 245–247 (bez dodatkového protokolu).

³⁴⁾ Srv. K. Kořalková, *Vytváření...*, str. 47.

Ve vztazích mezi Československem a Polskem v prvních letech po druhé světové válce zaujímaly neobyčejně důležité místo vzájemné styky na poli *hospodářském*. Široké možnosti hospodářské spolupráce obou zemí jsou dány již geografickou polohou, která nabízí možnost výhodného tranzitu československého zboží přes polské přístavy a polského zboží přes území Československa do jižní a jihovýchodní Evropy. Také podobná sociálně ekonomická struktura a doplňující se hospodářská odvětví vytvářely širokou základnu pro vzájemnou obchodní výměnu a dokonce i pro užší sepětí národních hospodářství obou zemí. Vedoucí představitelé československé a polské vlády v prvních poválečných letech si byli vědomi těchto okolností a při všech vzájemných jednáních stavěli otázky hospodářské spolupráce na přední místo.³⁵⁾

Oboustranná potřeba rychlé poválečné obnovy hospodářství si na československo-polském pomezí vynutila neformální spolupráci ještě v průběhu let 1945—1946. Bez jakýchkoli obchodních dohod se dodával elektrický proud z dolnoslezského Walbrzychu na československé území, hornoslezské uhlí do Třince a Katovic, vytavené železo z Ostravska zpět do Katovic atd. Značné nerostné bohatství Horního a Dolního Slezska a hutní průmysl na polském území se již tehdy vhodně doplňovaly s československým průmyslem strojírenským a spotřebním. I bez dopravní dohody byly přes polské území dopravovány suroviny ze Švédska a Sovětského svazu pro československý průmysl a rovněž československé železnice sloužily polským potřebám.³⁶⁾ Zájem polských a československých hospodářských kruhů o širokou vzájemnou spolupráci potvrzovala dvoustranná jednání mezi vládními delegacemi v Praze v únoru 1946. Členem polské delegace byl také ministr zahraničního obchodu a plavby Stefan Jedrychowski, doprovázený velkou skupinou hospodářských expertů. Jednání o výměně jmění zavlčeného za války (na podkladě revindikační dohody) a o otázkách dopravních probíhala úspěšně a jejich výsledky byly kladeny do protikladu k rozporům v oblasti politických vztahů.³⁷⁾

Již v době, kdy politická spolupráce mezi Československem a Polskem byla narušována vzájemnými územními požadavky, objevily se konkrétní snahy o organizační zabezpečení široké hospodářské a obchodní spolupráce mezi oběma zeměmi. Koncem roku 1945 byl ve Varšavě vypracován návrh na vytvoření Polsko-československé obchodní komory, který byl podporován polským ministerstvem zahraničního obchodu a plavby. Hned při vypracování návrhu vyjádřilo třicet polských institucí a firem svou ochotu vyletet se na činnosti komory. Byl vytvořen organizační výbor, ale pro neurované politické vztahy československo-polské se jeho iniciativa mohla projevit jen uvnitř polského hospodářství. Návrh statutu komory zaslal organizační výbor 23. dubna 1946 polskému ministerstvu zahraničního obchodu a plavby; ministr Jedrychowski vyjádřil svůj souhlas a plnou podporu 27. srpna 1946, když i v politických vztazích nastalo značné uklidnění.³⁸⁾ Iniciativa polských hospodářských činitelů se setkávala s příznivým ohlasem rovněž v Praze, kde bylo možné počítat s podporou československé vlády, Svazu československého průmyslu, Svazu hospodářských družstev a dalších organizací. Československé vyslanectví ve Varšavě předalo polským hospodářským činitelům několik dopisů československých partnerů a sdělilo jim, že se uvažuje o vzniku podobné

³⁵⁾ Svědčí o tom zprávy v tisku a materiály parlamentů obou zemí, stejně jako zprávy vyslanec Hejreta z Varšavy a některé materiály ve sbírce Polské socialistické strany (PPS) v Archivu Zákładu Historii PZPR przy KC PZPR, Varšava.

³⁶⁾ Těsnopisecké zprávy o schůzích Prozatímního Národního shromáždění Republiky československé, 37. schůze 6. března 1946, str. 9.

³⁷⁾ „Zájem o hospodářskou spolupráci s ČSR jest stále veliký. Měl jsem příležitost o tom se znovu přesvědčit v rozhovorech s řadou hospodářských činitelů...“ psal československý vyslanec Hejret 4. dubna 1946. AMZV, Varšava, 62119/II-2.

³⁸⁾ AZH PZPR, PPS-34, 235 (XIX) 85.

Československo-polské obchodní komory v Praze.³⁹⁾ Organizační výbor Polsko-československé obchodní komory zahájil vydávání informačního bulletinu. Do ledna 1947 vyšla tři čísla.

V průběhu roku 1946 byla tak dobře připravena půda pro rozsáhlou obchodní výměnu i širší hospodářskou spolupráci mezi Československem a Polskem. Při své návštěvě v Polsku na podzim 1946 konstatoval československý ministr průmyslu Bohumil Laušman, že vzájemné hospodářské styky jsou stále nedostatečné, avšak se všeobecným souhlasem se setkalo jeho prohlášení, že Československo si přeje co největší rozšíření těchto styků.⁴⁰⁾ Mezi hospodářskými odborníky i v širší veřejnosti obou zemí panovala v této otázce nepochybná shoda. Když v první polovině března 1947 přijela do Varšavy reprezentativní československá vládní delegace k podpisu spojenecké smlouvy, bylo bez potíží dosaženo shody o přípravě dalekosáhlých hospodářských úmluv. Společně se spojeneckou smlouvou bylo podepsáno také komuniké o československo-polské hospodářské spolupráci, které ukládalo do dvou měsíců vypracovat návrh hospodářských dohod. Již toto komuniké ukazovalo, že nepůjde jen o běžné obchodní styky, ale že hospodářská spolupráce má zahrnovat nejrůznější oblasti národního hospodářství obou zemí.⁴¹⁾

Šlo o oboustranně výhodnou úpravu obchodních styků a výměny zboží, o vzájemný tranzit zboží a využití polských přístavů, o platební dohodu (výše obrátu v průběhu pěti let měla dosáhnout 10—15 miliard Kčs) a v neposlední míře o spolupráci průmyslovou a vědeckotechnickou. Podepsané komuniké předpokládalo, že bude připravena dlouhodobá československo-polská hospodářská dohoda na pět let. Byl-li stanoven krátký termín dvou měsíců na vypracování všech hospodářských dohod, znamenalo to, že předběžná jednání musela proběhnout úspěšně a nebyly předvídaný větší obtíže. Projevilo se to rovněž při pokračování hospodářských jednání v Praze, kam přijel 9. dubna 1947 polský náměstek ministra průmyslu Szyr a 16. dubna 1947 ministr průmyslu Hilary Minc společně s dalšími odborníky z ministerstev průmyslu a zahraničního obchodu a plavby.⁴²⁾ Denní tisk uveřejnil zprávy o tom, že pro urychlení práce byly vytvořeny odborné komise pro obchodní a platební smlouvu, komise pro běžnou obchodní výměnu, komise pro československé investiční dodávky a polské dodávky surovin aj. Celá práce byla zaměřena na urychlenou přípravu celého komplexu hospodářských dohod.

Československo-polské hospodářské dohody byly slavnostně podepsány počátkem července 1947. Ještě několik dnů předtím přicestoval do Prahy znovu na zasedání československo-polských hospodářských delegací ministr Hilary Minc.⁴³⁾ Poté 2. července 1947 přijela polská vládní delegace vedená předsedou vlády Józefem Cyrankiewiczem. Za přítomnosti obou ministerských předsedů, Gottwalda a Cyrankiewiczze, byly 4. července vyměněny ratifikační listiny o spojenecké smlouvě a poté byly podepsány hospodářské dohody a dohoda kulturní, které byly označeny za „logické pokračování“ spojenecké smlouvy.⁴⁴⁾ Formálně byly všechny hospodářské dohody zakotveny v Úmluvě

³⁹⁾ V materiálech Polské socialistické strany je zmínka o dopisech československého vyslanectví z 8. listopadu a 10. prosince 1946.

⁴⁰⁾ *Rudé právo*, č. 261, 13. listopadu 1946; č. 264, 16. listopadu 1946; *Głos Ludu* (Varšava), č. 315, 16. listopadu 1946.

⁴¹⁾ *Rudé právo*, č. 60, 12. března 1947; *Lidová demokracie* (Praha), č. 60, 12. března 1947; *Głos Ludu* (Varšava), č. 70, 12. března 1947.

⁴²⁾ *Rudé právo*, č. 90, 17. dubna 1947; č. 91, 18. dubna 1947; *Głos Ludu* (Varšava), č. 101, 14. dubna 1947; č. 105, 18. dubna 1947.

⁴³⁾ Společně s Hilary Mincem se jednání zúčastnili z polské strany Stefan Wierblowski a Adam Ros, z československé strany ministr zahraničního obchodu Hubert Ripka, dále Evžen Loebl a Čestmír Janda. *Głos Ludu* (Varšava), č. 178, 1. července 1947.

⁴⁴⁾ Hospodářské dohody podepsali za Československo Jan Masaryk a Hubert Ripka, za Polsko Hilary Minc, Stefan Wierblowski a Adam Ros. AMZV, státní smlouvy, L 1681.

o zajištění hospodářské spolupráce ze 4. července 1947 a jejích dvanácti přílohách.⁴⁵⁾ Jako základní cíle vzájemné hospodářské spolupráce byly vytyčeny tyto úkoly: „a) nejvyšší rozvoj vzájemné výměny statků a služeb; b) nejvyšší využití oboustranných možností dopravních v oboru dovozu, vývozu a průvozu, a to na zemi, moři, řekách a ve vzduchu; c) navázání těsné hospodářské spolupráce mezi jednotlivými úseky a obory polského a československého hospodářského života; d) navázání těsné hospodářské spolupráce mezi hospodářskými a technickými učiteli, jakož i ústavy vědeckými, výzkumnými a pokusnými obou států, jak za účelem vzájemné informace, tak i za účelem co možná širokého vzájemného zpřístupnění výsledků práce; e) porady v oboru hospodářské činnosti obou států v organizacích a institucích mezinárodní povahy.“

Jako výkonný orgán se zřizovala Rada československo-polské hospodářské spolupráce, která měla koordinovat veškerou činnost v rámci úmluvy. Jejími pomocnými orgány byly smíšené československo-polské komise, které byly ustaveny již v průběhu předcházejících jednání. Statut Rady československo-polské hospodářské spolupráce byl součástí základní úmluvy a statuty jednotlivých komisí byly součástí příložených dohod. Úmluva obsahovala rovněž ustanovení o postupu smírčím a rozhodčím, které bylo dále rozpracováno ve zvláštním protokolu v příloze. Doba platnosti úmluvy byla stanovena na pět let od dne, kdy výměnou ratifikačních listin nabude účinnosti, a měla být automaticky prodlužována o dalších pět let, pokud by ji některá vláda rok před vypršením pětileté lhůty nevyověděla.

Československo-polská úmluva o zajištění hospodářské spolupráce zaujímal zvláštní místo v rámci tehdy uzavíraných četných dohod mezi lidově demokratickými státy střední a jihovýchodní Evropy. Již předtím uzavřelo Československo s Bulharskem pětiletou hospodářskou dohodu o investičních dodávkách a připravovalo dlouhodobou hospodářskou dohodu se Sovětským svazem. Československo-polské hospodářské dohody však zahajovaly mnohostrannou hospodářskou spolupráci mezi dvěma zeměmi, jež si potenciálně byly v ekonomické oblasti velmi blízké, i když nebyly zcela na jedné úrovni, a otevíraly cestu, která nikde jinde ve vztazích mezi vznikajícími evropskými socialistickými zeměmi nebyla nastoupena. Na dalekosáhlý význam těchto dohod pro vzájemné propojení československého a polského hospodářství upozornily komentáře v tisku⁴⁶⁾ nebo například diskuse zahraničně politického výboru polského sejmu.⁴⁷⁾

⁴⁵⁾ Šlo o tyto konkrétní dohody: v oboru výměny statků a služeb — smlouva obchodní, dohoda o výměně zboží, protokol o zajišťování dodávek uhlí, zinku a elektrického proudu z Polska do Československa během pěti let, dohoda o československých investičních dodávkách do Polska a dohoda platební; v oboru dopravy — dohoda dopravní a zvláštní statut československo-polského studijního komitétu pro vodní cestu Odra-Dunaj; v oboru organizace hospodářské spolupráce — dohoda o spolupráci ve věcech finančních, dohoda o spolupráci v průmyslu, dohoda o spolupráci v zemědělství, lesnictví a výživě, dohoda o spolupráci vědeckotechnické, protokol o přímé spolupráci při budování nebo rozšiřování některých hospodářských objektů; v oboru všeobecné hospodářské spolupráce — dohoda o spolupráci v oboru hospodářského plánování a statistiky.

⁴⁶⁾ Například dr. Rudolf Bystrický napsal: „Namísto romantického horlení o slovanství nastupuje praktická spolupráce mezi oběma bratrskými sousedními zeměmi, která bude mít blahodárný vliv na vzrůst tvůrčí síly obou států, na blahobyt jejich obyvatel a vnese nové kladné prvky do hospodářství mezinárodního.“ *Rudé právo*, č. 276, 27. listopadu 1947.

⁴⁷⁾ „Dohody o hospodářské spolupráci vytyčují úplně nové cesty mezinárodní hospodářské spolupráce,“ řekl zpravodaj poslanec Wągrowski. Konkrétně se zmínil o společném budování elektrárny ve Dworech u Oświęcimí, chemických závodů ve Dworech a v Dolném Brzegu, továrny na syntetická vlákna v Gorzowě aj. *Sprawozdanie Stenograficzne z 35 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego w dniu 29 stycznia 1948 r.*, str. 26.

Do Rady československo-polské hospodářské spolupráce, která se měla scházet dvakrát ročně, vysílal každý stát pět vládních činitelů. Současně se ustavovalo osm odborných komisí — pro výměnu zboží, pro investiční výstavbu, finanční, dopravní, průmyslová, zemědělská, pro vědeckou a technickou spolupráci, pro plánování a statistiku. Tyto smíšené komise měly navíc právo zřizovat dočasné nebo stále pomocné komise. Při diskusí o československo-polských hospodářských dohodách v polském sejmu v lednu 1948 bylo konstatováno, že všechny komise se již ustavily. První zasedání Rady československo-polské hospodářské spolupráce v březnu 1948 se stalo událostí, která byla příznačně komentována také tiskem. „Spoluprací Československa a Polska vzniká nová hospodářská velmoc,“ psalo například *Rudé právo*.⁴⁸⁾ Nejrůznějšími návrhy na prohloubení hospodářské spolupráce mezi Československem a Polskem se dostávalo široké publicity.⁴⁹⁾ Také při prvním výročí uzavření československo-polské spojenecké smlouvy 10. března 1948 byla velká pozornost věnována úspěšně se rozvíjející hospodářské spolupráci.

Jednou z podstatných okolností, proč i politické orgány obou zemí kladly takový důraz na úzkou vzájemnou hospodářskou spolupráci, byla snaha o hospodářské upevnění Československa a Polska vůči sousednímu Německu a jeho ekonomickému potenciálu. Například přípravné materiály k československému pětiletému plánu zdůrazňovaly potřebu preferovat těžký průmysl v Československu i v Polsku mimo jiné s ohledem na Německo: „Vybudování rozsáhlého střediska těžkého průmyslu v naší oblasti (tj. v Československu a Polsku — KK) je nutno vůbec posuzovat ve světle nejužší československo-polské spolupráce se vzájemně se doplňujícími nebo dokonce společnými výrobními a investičními plány. Pokud jde o Německo, je úkolem československo-polského průmyslu nahradit německou výrobu, a to zejména kovodělnou a chemickou, v oblasti všech lidových demokracií. Je toho třeba předně z důvodu bezpečnosti. Obnovení potenciálu těžkého průmyslu v Německu znamená bezprostřední ohrožení Československa a Polska a nepřímo ohrožení všech ostatních zemí jihovýchodní Evropy.“⁵⁰⁾

Všestranná hospodářská spolupráce mezi Československem a Polskem v letech 1947—1948 se promítala i do přípravy dlouholetých hospodářských plánů obou zemí v tom smyslu, aby československý a polský průmysl se vhodně doplňoval, aby co nejlépe využíval předností své vlastní ekonomiky nejen ve prospěch své vlastní země, ale v zájmu obou zúčastněných zemí a v širším smyslu všech evropských socialistických zemí. Podobné tendence širší hospodářské spolupráce se začaly v roce 1947 projevovat také mezi lidově demokratickými zeměmi na Balkáně. Nalezly svůj výraz v jednáních mezi Jugoslávií a Bulharskem, Jugoslávií a Rumunskem, Bulharskem a Albánií, Rumunskem a Bulharskem aj. Přijaté dokumenty z těchto dvoustranných jednání zahrnovaly nejen výměnu zboží, ale předpokládaly také spolupráci ve výrobě, společné plánování a uvažovaly dokonce o možnosti celní unie.⁵¹⁾ Tendence k širší hospodářské spolupráci, přesahující hranice tradiční výměny zboží, byla v té době již patrná v západní Evropě a projevovala se vytvářením prvních předstupňů západoevropské integrace.

Při zpětném pohledu je zřejmé, že plánované záměry nejužší československo-polské hospodářské spolupráce se neuskutečnily vůbec, nebo jen ve velmi malé míře. Řada progresivních myšlenek bezprostřední výrobní spolupráce se teprve po několikaleté přestávce znovu začala objevovat. Podle mého názoru

⁴⁸⁾ *Rudé právo*, č. 71, 24. března 1948.

⁴⁹⁾ Jako příklady je možno uvést článek V. Kaigla, *Vývoj našich hospodářských styků s Polskem*, *Rudé právo*, 27. listopadu 1947; článek ing. J. Bárty, *ČSR a Polsko učí svět hospodářské spolupráci*, *Rudé právo*, 22. ledna 1948.

⁵⁰⁾ AMZV, odd. M, Německo, 105934/M-4/48, materiál z 22. září 1948.

⁵¹⁾ Srv. K. Kořalková, *Vytváření...*, str. 54—60.

bylo dočasné zabrzdění iniciativy z let 1947—1948 ovlivněno zejména roztržkou Sovětského svazu a ostatních lidových demokracií s Jugoslávií, která ve svých důsledcích fakticky anulovala snahy o hledání vlastních cest a metod výstavby socialismu v lidově demokratických zemích. Roztržka, na které hlavní vinu nesl J. V. Stalin, znamenala, že byla prosazena sovětská koncepce spolupráce mezi socialistickými zeměmi přísně na dvoustranném základě. Tato koncepce zahrnovala negativní postoj nejen k myšlenkám užšího politického seskupení lidově demokratických zemí, například k možnosti balkánské socialistické federace, nýbrž i k podobným seskupením hospodářským, v nichž bylo spatřováno nebezpečí odstředivých tendencí vznikajících socialistických zemí střední a jihovýchodní Evropy. Sovětská politika tehdy prosazovala především samostatný vnitřní rozvoj každé lidově demokratické země pod heslem obhajoby plné národní nezávislosti a svrchovanosti. Úvahy o širší spolupráci byly přesunovány na pozdější dobu, až po splnění základních úkolů socialistické industrializace a kolektivizace podle sovětského vzoru. V jistém smyslu to znamenalo podcenění možností širší spolupráce.

Ještě při vzniku Rady vzájemné hospodářské pomoci v lednu 1949, kdy se prohloubila izolace Sovětského svazu a lidově demokratických států od vyspělých kapitalistických zemí v důsledku příkrého embarga USA a jeho spojenců, přišla československá delegace s návrhy, které daleko přesahovaly rámec obchodní výměny a měly přispět k odstranění nezdravého paralelismu ve výrobních programech. Návrhy Československa z 1. června 1949 o hospodářské spolupráci předpokládaly vytváření širších ekonomických oblastí z několika zemí, které měly vzájemně koordinovat svou hospodářskou činnost.⁵²⁾ Je zřejmé, že návrhy československých ekonomů se opíraly také o kladné výsledky prvního období plánované československo-polské hospodářské spolupráce, protože řada formulací v obou různých návrzích je podobná nebo shodná. Od jejich uskutečňování se ustoupilo také proto, že rychlejší cesta se čekala od Rady vzájemné hospodářské pomoci. Přitom v prvních letech se její činnost soustřeďovala výhradně na koordinaci dvoustranné obchodní výměny zboží a na dvoustrannou vědeckotechnickou spolupráci, což ve svých důsledcích pozdrželo integrační tendence v ekonomice evropských socialistických zemí jako celku.

Československo-polský spojenecký svazek v uplynulých dvaceti letech navázal novým způsobem na progresivní linii staletých vzájemných vztahů mezi Čechy, Slováky a Poláky. Odstranění akutních zdrojů národnostních rozporů československo-polských v prvních poválečných letech bylo jedním z nutných předpokladů ozdravení vzájemných vztahů, postavilo československo-polské vztahy na spojenecký základ a zařadilo je do širšího socialistického společenství v Evropě. Léta zrodu spojeneckého svazku mezi oběma zeměmi — zhruba do roku 1948/1949 — jsou z tohoto hlediska mimořádně významná. Jakmile bylo dosaženo zásadní shody o uzavření spojenecké smlouvy, rozvinula se do té doby nevídaná iniciativa k úzké vzájemné spolupráci ve všech oblastech hospodářského, politického, společenského a kulturního života. Dokumenty a materiály tohoto období se jistě vyznačují mnohými iluzemi a nedostatkem zkušeností, ale ve svém celku se naráz pokusily prosadit řadu řešení, o jejichž uskutečnění teprve postupně usilují oba státy v současnosti. Zkušenosti z období zrodu československo-polského spojeneckého svazku mohou být často zdrojem podnětů a zkušeností pro naši současnost.

⁵²⁾ K. Kaplan, *K počátkům první pětiletky*, Československý časopis historický, roč. XII/1964, č. 2, str. 175.